

АСПЕКТИ ІСНУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКАЗУ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

ASPECTS OF THE EXISTENCE OF ELECTRONIC EVIDENCE IN CIVIL PROCEEDINGS

Перунова О.М., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування

Харківській національній автомобільно-дорожній університет

Аналіз та науковий і практичний огляд процесуальної форми цивільного судочинства, який до речі характеризується різноманітністю в використанні великої кількості певної доказової бази, яку суб'єкти можуть і представляють на суді для винесення у майбутньому законного і обґрунтованого рішення зі справи, що в свою чергу є головною метою у реалізації правових інтересів усіх учасників судового процесу, привела до виникнення та зазначення такого розуміння, як *електронний доказ*.

Перш за все хотілося б нагадати, що юридичний факт, який застосовується при розгляді справи історично виглядав у якості класичного письмового документу і мав згідно законодавчої форми вимоги до свого оформлення та застосування у якості доказу у розгляді цивільної справи, це забезпечує правові гарантії достовірності їх, і на підставі яких суд може встановити дійсні обставини справи, що у майбутньому принесе винесення законного і обґрунтованого рішення.

Процесуальні юридичні факти (докази) мають певні якості, насамперед вони повинні бути зафіксовані у встановленій законодавством процедурно – процесуальній формі. Тобто процесуальні юридичні факти мають правове значення лише в тому випадку, якщо вони належним чином оформлені і затверджені.

Письмова форма класичних доказів набагато простіше, оскільки документ, за довгі роки свого використання у процесуальній формі цивільного судочинства для суду набув розуміння застосування учасниками судового процесу: оригінал чи ні; підтвердження підпису; приєднання до позову при подачі і т.д., що не скажеш про електронний документ, тому, що для суду перш за все потрібно з'ясувати його можливість бути законним засобом доказування, його оригінальність і достовірність.

Докази, як інформація сьогодні у суді набули, ще більшого значення і *розмежування* у своєму використанні. Причому суддя приймаючи цивільну справу до розгляду повинен на майбутнє спланувати її можливий хід та використання певних нормативних актів цивільного процесу, фактів і їх оформлення та фіксацію судового розгляду – це і буде змістом і формою процесу. Сучасність побудови процесуальної форми її логічного визначення у вигляді винесення законного і обґрунтованого судового рішення залежить вважаємо, від професійного ставлення судді при використанні доказової (інформаційної бази, юридичних фактів), вміння користатися її ми для досягнення справедливого судочинства саме з конкретної справи.

Отже, ведення, оформлення, розгляд, вирішення судової справи залежить від суду (судді), який планує розгляд конкретної справи. Планування роботи в судах на відміну від інших органів державної влади має свою специфіку, яка пов'язана із процесуальним статусом цього органу.

Ключові слова: електронний документ, докази, юридичний факт, суд, учасники судового процесу, процесуальна форма, цивільне судочинство.

The analysis and scientific and practical review of the procedural form of civil proceedings, which, by the way, is characterised by the diversity in the use of a large number of certain evidence base which subjects can and do present in court for making a lawful and reasonable decision on the case in the future, which in turn is the main goal in realising the legal interests of all participants to the court proceedings, has led to the emergence and definition of such an understanding as electronic evidence.

First of all, I would like to remind that the legal fact used in the proceedings has historically looked like a classic written document and had requirements for its execution and use as evidence in civil proceedings, which provides legal guarantees of their reliability and on the basis of which the court can establish the actual circumstances of the case, which in the future will lead to a lawful and reasonable decision.

Procedural legal facts (evidence) have certain qualities, first of all, they must be recorded in the procedural form established by law. In other words, procedural legal facts have legal significance only if they are properly documented and approved.

The written form of classical evidence is much simpler, as the document, over the years of its use in the procedural form of civil proceedings, has gained an understanding of its use by the parties to the trial: original or not; confirmation of signature; joinder to the claim when filed, etc., which cannot be said about an electronic document, because the court first of all needs to find out its ability to be a legal means of proof, its originality and reliability.

Evidence, as information in court today, has acquired even greater importance and differentiation in its use. Moreover, when accepting a civil case for consideration, the judge must plan for its possible course and use of certain civil procedure regulations, facts and their registration and recording of the trial – this will be the content and form of the process. We believe that the modernity of the procedural form and its logical definition in the form of a lawful and reasonable court decision depends on the professional attitude of the judge when using evidence (information base, legal facts), and the ability to use it to achieve a fair trial in a particular case.

Thus, the conduct, processing, consideration, and resolution of a court case depends on the court (judge) who plans to hear a particular case. Unlike other public authorities, the planning of work in courts has its own specifics, which are related to the procedural status of this body.

Key words: electronic document, evidence, legal fact, court, participants of court proceedings, procedural form, civil court proceedings.

Аналіз та науковий і практичний огляд процесуальної форми цивільного судочинства, який до речі характеризується різноманітністю в використанні великої кількості певної доказової бази, яку суб'єкти можуть і представляють на суді для винесення у майбутньому законного і обґрунтованого рішення зі справи, що в свою чергу є головною метою у реалізації правових інтересів усіх учасників судового процесу, привела до виникнення та зазначення такого розуміння, як *електронний доказ*.

Механізм стадійного руху цивільної справи, взаємозв'язку процесуальної дії суб'єктів цивільної справи, взаємозв'язку процесуальних дій суб'єктів процесуальної діяльності та їх документальне оформлення складає цивільний процес (цивільне судочинство) як вста-

новлений законом порядок розгляду і вирішення цивільних справ [1, с. 18].

Проблематика використання та розуміння застосування формату електронного доказу у процесуальній формі цивільного судочинства, давно розглядається вченими – цивілістами і практиками, тим більш вагому долю розуміння було вкладено у нині існуюче процесуальне законодавство України, це перш за все ст. 100 ЦПК України, яка зазначає поняття електронного доказу при розгляді справи.

Так, наприклад, Гусев О. Ю. вважає, що електронні докази у суді виглядають у певній «правовій презумпції», яка вказує на певну достовірність електронних доказів: «Водночас очевидним є те, що доказові презумпції

повністю не замінять змагальність у цивільному процесі. Довіра до ЕОМ є лише механізмом економії ресурсів для встановлення конкретних фактів і обставин справи» [2, с. 68].

Думка Татуліч І. Ю., вказує на те: «що у чинному законодавстві ЦПК України не встановлено жодних специфічних правил, що стосуються оцінки електронних доказів під час розгляду та вирішення цивільних справ» [3, с. 217].

Цехан Д. М. зазначає, що: «беручи до уваги сучасні концептуальні підходи до систематизації доказів, цифрова інформація, як електронний доказ не може виступати різновидом, а повинна бути виділена в окрему категорію, оскільки її унікальні ознаки дають можливість відокремити єдине поняття «цифрового доказу», під яким він відокремлює реальні дані, які мають цифрову форму, збережену на типовому носії, та які після обробки ЕОМ є сприйнятими для людини, на основі яких встановлюється важливі для доказування певні факти та обставини» [4, с. 259].

Можливо сьогодні акцентувати увагу і на інші думки авторів, однак хотілося б зазначити різноманіття викладення такого правового матеріалу, що свідчить деяким чином, про ще зовсім не сформоване розуміння такої категорії як *електронний документ – доказ*, що знаходиться на стадії удосконалення сучасних поглядів на електронний суд взагалі та використання таких різновидів юридичних фактів у цивільному судочинстві.

Отже, зазначимо, що переглядати у сучасному судочинстві лише тільки юридичні факти, як елемент доказування, або у вигляді класичних, письмових документів чи свідчих показань, або висновків експерту, ми на цей час не можемо, оскільки виникло законодавче різноманіття норм права у законодавстві України, яке фіксує процесуальну необхідність застосування класифікації доказів у вигляді їх електронної форми. Але, і казати про те, що остаточна форма закріплення, саме, кваліфікації електронних доказів, їх оцінювання у практичному застосуванні судом а також у цивілістики, як науці – ми не можемо.

Отже, серед таких нормативних актів – документів можна зазначити: Закон України «Про електронні довірчі документи»; Закон України «Про електронні документи та електронних документом обіг»; ЦК України; ЦПК України.

До речі, ст. 76 ЦПК України 2023 р. зазначає, що *доказами є* будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи [5, с. 45].

Стаття 100 ЦПК України 2023 р. зазначає, що *електронними доказами* – є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережах Інтернет). Частиною другою цієї ж статті зазначено, що електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги» [5, с. 55].

Метою нашого дослідження стає унікальна можливість кваліфікувати і оцінити значення електронного доказу, як нормативного зазначеного інструменту у руках судової влади, що повинні відповідати на нашу думку, певним

критеріям їх правової форми і не допущення порушення прав суб'єктів цивільного процесу.

Перш за все хотілося б нагадати, що юридичний факт, якій застосовується при розгляді справи історично виглядав у якості класичного письмового документу і мав згідно законодавчої форми вимоги до свого оформлення та застосування у якості доказу у розгляді цивільної справи, це забезпечує правові гарантії достовірності їх, і на підставі яких суд може встановити дійсні обставини справи, що у майбутньому принесе винесення законного і обґрунтованого рішення.

Процесуальні юридичні факти (докази) мають певні якості, насамперед вони повинні бути зафіксовані у встановленій законодавством процедурно – процесуальній формі. Тобто процесуальні юридичні факти мають правове значення лише в тому випадку, якщо вони належним чином оформлені і затверджені. Юридичні факти, які породжують конкретні процесуальні правовідносини, як правило, не одиничні, а виступають у вигляді юридичного складу, де юридичний склад характеризується двоякістю своєї правової природи, він включає в себе матеріально-правовий характер і матеріально-охоронюване правовідношення. Ці процесуальні факти у повній мірі зазначені у нормах процесуального права.

Письмова форма класичних доказів набагато простіше, оскільки документ, за довгі роки свого використання у процесуальній формі цивільного судочинства для суду набув розуміння застосування учасниками судового процесу: оригінал чи ні; підтвердження підпису; приєднання до позову при подачі і т.д., що не скажеш про електронний документ, тому, що для суду перш за все потрібно з'ясувати його можливість бути законним засобом доказування, його оригінальність і достовірність.

Так, відомо, що згідно ст. 100 п. 4, 5 ЦПК України: учасник справи, який подає копію електронного доказу, повинен зазначити про наявність у нього або іншої особи оригіналу електронного доказу; якщо подано копію (паперову копію) електронного доказу, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може витребувати у відповідної особи оригінал електронного доказу, якщо оригінал електронного доказу не подано, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (паперовій копії) оригіналу, такий доказ не береться судом до уваги.

Отже, тоді учасник судового процесу взагалі не буде мати змоги застосувати цей електронний доказ, але ми всі розуміємо, що в наш час може статися різне з технікою, яку ми застосуємо, вона може впасти, стергтися, пошкодитися, і що тоді, це значить, що як у «римські часи» ми не зможемо застосувати можливо, один із головних юридичних фактів по справі, які підтверджують права особи? Оригінали електронних доказів існують тільки у вигляді електронних даних на певних електронних носіях чи в мережі Інтернет, тому необхідно гарантувати, або заздалегідь засвідчити ці документи.

Тому, вважаємо, як за необхідне доповнити ст. 100 ЦПК України 2023 р. положенням, а саме п. 4: «підтвердження копії електронного документу нотаріусом», це вважаємо зніміть з суду необхідність з'ясувати оригінальність цього документу, причому нотаріус по необхідності може завжди, якщо виникне потреба дати пояснення по справі і таким чином виступає певним гарантом реалізації застосування електронного документу, як оригіналу. Суди повинні мати засвідчену гарантію у використанні електронних доказів у цивільному процесі.

Юридична сила – це властивість офіційного документа (доказу, юридичного факту), яка надається йому чинним законодавством, компетенцією органу, що його видав, та встановленим порядком його оформлення. Юридична сила документа забезпечується встановленим для кожного виду документів комплексом реквізитів – обов'язкових елементів укладення документів [6, с. 7].

Ще хотілося б акцентувати увагу на тому, що суди у своєму веденні і розгляді цивільної справи користуються рядом великої купи інформації, яка безперечно може бути різного правового і процесуального характеру важливого для вирішення спірних питань, така інформація, вважаємо сама по собі є уявленням про вже з'ясований юридичний факт (*доказ по справі*).

Отже, зазначимо, що явища доказової бази для суду і учасників судового процесу можуть бути різної класифікації, це зрозуміло, наприклад: *конфіденціальними*, які можуть бути використані судом з рішення фізичної особи; *інформація яка несе відому публічність фактів; інформаційна субстанція у вигляді речей (експертиза цих речей); технічні носії (аудіо, відео запис); письмові документи які підтверджують факт певних дій; інформація у вигляді свідчень учасників судового процесу, фотографії запечатані та у вигляді цифрового формату; графічні зображення – плани, текстові повідомлення, голосові повідомлення.*

Таким чином, можна зробити висновок, що сьогодні не зважаючи на юридичну техніку оформлення інформації, як доказу (письмова вона чи електронна) вона повинна бути взаємозамінна і залежна одна від одної у цивільному судочинстві. Учасники судового процесу, особливо суд повинні використовувати згідно законодавства активно ці дві форми, це безперечно вже вплинуло на ведення та оформлення змісту і форми процесу, а значить змінило остаточно процесуальну форму судочинства.

Докази, як інформація сьогодні у суді набули, ще більшого значення і *розмежування* у своєму використанні. Причому суддя приймаючи цивільну справу до розгляду повинен на майбутнє спланувати її можливий хід та використання певних нормативних актів цивільного процесу, фактів і їх оформлення та фіксацію судового розгляду – це і буде змістом і формою процесу. Сучасність побудови процесуальної форми її логічного визначення у вигляді винесення законного і обґрунтованого судового рішення залежить вважаємо, від професійного ставлення судді при використанні доказової (інформаційної бази, юридичних фактів), вміння користатися її ми для досягнення справедливого судочинства саме з конкретної справи.

Отже, ведення, оформлення, розгляд, вирішення судової справи залежить від суду (судді), який планує розгляд конкретної справи. Планування роботи в судах на відміну від інших органів державної влади має свою специфіку, яка пов'язана із процесуальним статусом цього органу.

Розглядаючи деякі види інформації у вигляді доказів, ми не можемо не нагадати про такі сучасні закони, як: Закон України «Про інформацію», Закон «Про захист персональних даних», Закон «Про доступ публічної інформації», вони сьогодні щільно увійшли у розуміння використання їх у розгляді цивільної справи. Ці нормотворчі акти – документи були затверджені і мають мету регулювання відносин щодо поширення інформації, однак можна зазначити, що все ж такі мають незначні відмінності, чого не можливо бути у законодавстві.

Так, кожен з цих законів по різному визначає розуміння поняття конфіденційності, яка як певна категорія може використовуватися при веденні судового процесу і деяким цим зазначає певну недоторканість особи, особливо фізичної. Стаття 7 Закону «Про доступ до публічної інформації» фіксує, що: конфіденціальна інформація – це інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов. Стаття 11 і 21 Закону «Про інформацію» зазначає, що: інформація про фізичну особу (персональні дані) – відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно

ідентифікована, до цієї інформації належить, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом. Стаття 2 Закону «Про захист персональних даних» зазначає, що: персональні дані – це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, також персональні дані можуть бути віднесені до конфіденційної інформації про особу законом або відповідною особою.

Тоді, виникає питання можливості застосування так званої особистої, або конфіденційної інформації, наприклад переписки, яка не є публічною, це вимагає певного розрішення використання її в суді, безперечно, вважаємо, що це розрішення повинно бути письмовим з підтвердження можливості використовувати його в якості електронного доказу від особи, якої воно стосується, а якщо ні – чи може суд брати їх до уваги і порушувати особисті права людини, нам здається це питання залишається відкритим для своєї правової реалізації, бо в такому випадку будуть остаточно порушені права, свободи та інтереси інших осіб. Це по друге.

По третє, хотілося б приділити увагу саме електронному джерелу з якого була взята певна інформація, тому, що це джерело може взагалі бути не достовірним чи створеним спеціально для ведення судового процесу третіми особами та особами, які можуть бути заінтересовані у негативній репутації певних учасників судового процесу, або рішення питань у свій бік. Дуже важливим моментом – є ідентифікація особи, яка створила такий доказ, бо вона може завідома поширювати не правдиву інформацію, що остаточно вплине на розгляд справи.

Тому, вважаємо за необхідне доповнити ст. 100 ЦПК України положенням: «Про необхідність ідентифікації учасників судового процесу, які представляють електронні докази». І призначити ступінь відповідальності законодавчо у ЦПК України, якщо ця інформація не є достовірною, що вплине на винесення не законного і обґрунтованого рішення по справі.

Таким чином, можна зазначити, що сьогодні суд, як орган поставлений в дуже складну екстремальну ситуацію пов'язану і з війною і з розумінням «Електронного суду» і також згідно нової складової процесуальної форми та змісту цивільного судочинства, а саме – використання електронного доказу. Тому можна запитати, чи дозволяє кваліфікація судді бути не лише учасником цивільної справи, за допомогою якого вирішується справа по суті, а й учасником, який розуміється в сучасних наукових технологіях. Це значить, що суд вимушений розглядати і оцінювати електронні докази, але судова влада стинається з тим, що повинна бути спеціальна кваліфікація, або певні технічні знання в цієї області, інакше вважаємо будуть виникати правові помилки застосування цих видів доказової бази зі справи.

Отже, доказування (докази) на різних стадіях судового процесу, якщо вони використовуються учасниками його, самим судом, представляють безумовно юридичну цінність і автоматично стають процесуальними, тобто тими, які будуть впливати і впливають на законне і обґрунтоване рішення з цивільної справи. Процесуальна форма цивільного судочинства набуває свого змісту стосовно саме унікальності і виключності використаних джерел інформації учасниками судового процесу, вони самі вирішують, які саме докази можуть бути необхідними і зазначеними судом для розуміння у вирішенні справи, бо це є в їх інтересах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільне процесуальне право України / За ред. В.В. Комарова. – Харків.: Право, 1999. 580 с.
2. Гусев О.Ю. Правові презумпції та оцінка достовірності електронних доказів у цивільному процесі. *Правова держава*. 2019. № 35. С. 61–71.
3. Татуліч І.Ю. Електронні докази, як засіб доказування в цивільному судочинстві. *Часопис*. Київський університет права. 2020. Вип. 1. С. 2150219.
4. Цехан Д.М. Цифрові докази: поняття, особливості місце у системі доказування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «юриспруденція»*. 2013. № 5. С. 256–260.
5. Цивільний процесуальний кодекс України. Суми: ТОВ ВВП НОТІС. 2023. 256 с.
6. Ясинок М.М. Принципи усності, безпосередності та безперервності у цивільному судочинстві: Автореф. дис.. канд. юрид. наук. – Х.: ТОВ «Прометей-Прес», 2004. 20 с.